

¿Un Spengler per a la postguerra freda?

Pierre Hassner

Després de més de quaranta anys d'un treball acadèmic ingent en diversos àmbits de la politologia i de la sociologia, Samuel P. Huntington ha caigut finalment en la temptació de la simplificació. Aquesta és la hipòtesi de fons d'aquest article, en el que Pierre Hassner reconeix l'encert d'algunes de les aportacions del politòleg nord americà en alguns dels seus primers treballs, però en el que critica, sobretot, la simplificació, les esquerdes i els oblits massa patents en l'anàlisi huntingtoniana del xoc de civilitzacions.

No hi ha qui s'avorreixi amb Sam Huntington. La quarantena d'anys de la seva carrera l'ha convertit en un dels *political scientists* nord-americans més enciclopèdics i alhora més contundents, l'obra del qual abasta la sociologia militar i l'estratègia, la política dels països en vies de desenvolupament i la de les societats postindustrials, els problemes de la violència i els de la democràcia. En el decurs d'aquest període, ha arribat a denunciar, amb inspiració i rigor, les desventures d'aquells col·legues seus que s'esgarriaven tot intentant empresonar la complexitat de l'evolució històrica en una fórmula general, bo i passant del *desenvolupament polític* a la *modernització* per acontentar-se finalment amb la fórmula del *canvi*, o de la moda del *declivi* (com Paul Kennedy) a la de la *fi* (de la Guerra Freda, de la guerra o de la història simplement, com Fukuyama). Però, sovint ell mateix víctima del seu do de fórmules i del seu esperit de sistema, ha acabat anant a parar al mateix lloc. Així la seva gran obra, *Political Order in Changing Societies*,¹ ens proveeix, amb la dialèctica de la mobilització i la institucionalització, d'una clau preciosa per a la comprensió de les relacions entre l'evolució de les societats i la dels règims polítics, i descriu amb vivacitat, per exemple, els dilemes dels autòcrates modernitzadors davant dels quals havia de sucumbir el xa de Pèrsia; però la mateixa obra fa avui somriure per la fe il·limitada que posa en el partit leninista com a instrument de modernització i per la seva predicció de la victòria, a l'Orient Mitjà, dels partits (com el Baas) sobre les dictadures personals.

Sobretot, per tres cops, posant el dit sobre problemes o fenòmens reals però extrapolant-los sense cura dels matisos i de les implicacions polítiques, és per ell per qui arriba l'escàndol. Durant la guerra del Vietnam quan veu, en els desplaça-

ments de població organitzats pels Estats Units en el marc dels seu pla de «llogarrets estratègics», l'esquer de la modernització del Vietnam per a la urbanització. A l'època de la revolta estudiantil i de la contracultura quan, en el seu cèlebre informe a la Trilateral,² denuncia l'excés de democràcia de les societats postindustrials, de les quals prediu un estat de perpètua turbulència política. Avui, en definitiva, quan, a partir de l'augment de les reivindicacions identitàries i dels integrismes religiosos, prediu que el segle XXI serà el del conflicte de les civilitzacions.

Per això hom està temptat de situar-lo en la cruïlla de dos tercets «xoquistes» (completant l'oposició, aclarida per ell mateix no fa gaire, dels «declivistes» i dels «finistes»): el trio filosòfic Spengler-Toynbee-Huntington i el trio polític o geocultural actual, Huntington (profeta, segons Henri Massis, d'un Occident a la defensiva), Lee Kuan Yew (profeta de l'èxit econòmic i de l'ordre moral confucians), Jirinovski (profeta de l'ortodòxia eslava, de Knin a Vladivostok). Però Huntington no mereix «ni aquest excés d'honor ni aquesta indignitat».

D'una banda, en comptes d'una filosofia de la història elaborada com les de Spengler i Toynbee (ells mateixos no s'escapen a la tensió entre l'essencialisme o el determinisme de les cultures i l'aparició d'un element nou i universal, la difusió planetària de la tècnica en un, la

En el passat, Huntington va denunciar amb rigor aquells que intenten empresonar la complexitat de l'evolució històrica en una fórmula general

religió cristiana en l'altre), ens ofereix una llista arbitrària de sis civilitzacions i una preferència per l'efecte literari en comptes de la conceptualització: ¿què podem dir del quartet: «*blood and belief, faith and family*» sinó que, per amor de l'assonància, barreja alegrement (sense analitzar llur evolució i llur combinació) elements naturals i culturals, ètnics i religiosos, que no tenen en comú més que llur oposició a la racionalitat abstracta i universalista? D'altra banda, si bé és cert que el seu èxit, després del de Kennedy i de Fukuyama, és altament representatiu dels estats d'ànim americans successius (inquiétude davant la fi de la guerra freda, triomfalisme posterior, recerca d'un nou adversari, el confucianisme passant comptes de la concurrència asiàtica i el khomeinisme substituint el comunisme com a font de conspiració terrorista), no és menys cert que Huntington es deslliga de tot «occidentalisme vulgar»: és ben notori que comparteix les reticències dels «altres» contra l'excés d'individualisme i de permissivitat de l'Oest, particularment l'americà, i cap marxista o tercermundista no sabria indicar més netament (i de manera, al nostre parer, més exagerada) que la defensa per Occident de valors o d'institucions amb pretensió universal (l'ordre mundial, la comunitat internacional, la no-proliferació) es redueix a la defensa de la seva pròpia hegemonia.

Per la nostra banda, ens cal, sobretot, evitar deixar-nos arrossegar per l'ardor polèmic fins al punt de negligir un fet central: contra els apòstols de la «fi del teològic-polític» o de la història, Huntington té raó en subratllar la importància creixent de la dimensió mítica i de l'aspiració tradicionalista i comunitària. De les tres grans dimensions de la realitat internacional, la interacció de les estratègies (sobretot diplomàtico-militars), la interdependència dels interessos (sobretot econòmics) i la interpenetració (sobretot cultural) de les societats, és clar

que la tercera, la més difusa, la més ambigua, la més difícil d'analitzar, és cada vegada més indispensable per a comprendre les dues altres. Però no és menys evident que hom no pot ni aïllar-la ni afirmar, de manera categòrica i unilateral, la seva primàcia.

Huntington –¿qui si no?– era la persona més capaç d'inserir-la en una dialèctica, de mostrar com el progrés de la globalització produeix, per reacció, la fragmentació, com el re-encantament neix del desencantament, però també com en porta l'empremta, com, per exemple, la societat de comunicació i de consum mina el poder religiós a l'Iran, com, així com ha estat demostrat repetidament, el fonamentalisme no és pas una fidelitat a les fonts sinó un fenomen reactiu, profundament polític, ideològic i modern, com, per la seva banda, els estats exploten aquests fenòmens els uns contra els altres.

El més important és la dialèctica de la universalitat i de la identitat, de la mundialització i els particularismes, de la societat transnacional i supranacional, i de les comunitats nacionals i subnacionals. El que és contingent és la seva traducció en clau de pujada o declivi de les aspiracions nacionals o religioses, dels imperis o de les ètnies, dels estats o de les màfies.

En endurir i extrapolar una dimensió, i en traduir-la a un xoc d'unitats hipostasiades o reificades, Huntington es condemna a barrejar inextricablement les previsions confirmades i les previsions desmentides, les intuïcions esclaridores i les interpretacions forçades fins al ridícul. Invocar acords tot seguit violats i desmentits entre Rússia i Ucraïna a favor de l'harmonia entre ortodoxos, negligir la intervenció militar russa a Moldàvia, interpretar l'acció de Moscou en el Caucas en termes de solidaritat cristiana més que de *Realpolitik* enfrontant armenis i àzeris, abkhasos i georgians els uns contra els altres, explicar la guerra de l'ex-Iugoslàvia en termes de conflicte religiós sense esmentar les aliances, bones o males, passades o presents, entre croates i musulmans, o la naturalesa del règim de Milosevic, minimitzar els conflictes entre àrabs i musulmans, abans, durant i després de la guerra del Golf, per a no veure-hi més que l'oposició entre l'Occident i l'Islam, oblidar les reconciliacions entre Israel i l'OAP, entre negres i blancs a l'Àfrica del Sud, l'oposició permanent entre catòlics i protestants a Irlanda, les guerres civils i interestatals a l'interior de les mateixes civilitzacions i les guerres fratricides a l'interior d'una mateixa religió, fan profundament malbé la seva anàlisi. Una anàlisi que planteja, i de forma aclaridora, veritables problemes (el dels països escindits, com Turquia, Mèxic i Rússia, el de les fronteres sagnants de l'Islam) i que n'ignora d'altres, per exemple el paper, regional o global, pacífic o bel·licós, de la superpotència xinesa que s'insinua a l'horitzó. La referència al lligam confuciano-islàmic aporta, en aquest sentit, més confusió que no en dissipa: qui pugui creure que les vendes d'armes xineses a Gadafi s'expliquen per l'afinitat entre el confucianisme i l'Islam, aquest, tal com hauria dit el doctor Johnson, pot creure's qualsevol cosa. Per exemple, que França acull avui amb entusiasme els immigrants d'Europa central.

Contra els apòstols de la fi del «teològic-polític», Huntington té raó en afirmar la creixent importància de la dimensió mítica i de l'aspiració tradicionalista i comunitària

El més important és la dialèctica de la universalitat i de la identitat, de la mundialització i dels particularismes, de la societat transnacional i supranacional, i de les comunitats nacionals i subnacionals

Que un esperit superior com Huntington arribi a deformar d'aquesta manera la realitat quotidiana, que abandoni els seus propis esquemes anteriors (per exemple, les lliçons d'ordre a cop de bastó emeses des de Singapur pels antics apòstols de l'americanització com Lee Kuan Yew i acollides amb indignació per l'opinió liberal però amb entusiasme per la majoria d'americans, no s'explicarien per la dialèctica del progrés econòmic i la disgregació social tant com pel conflicte de civilitzacions?) a canvi d'una explicació unilateral, ambigua i comodí és un misteri tant astorador com irritant. Només pot explicar-se mitjançant un postulat fonamental, formulat a la resposta de Huntington als seus crítics anglòfons: cal que hi hagi un paradigma explicatiu únic i els crítics no en tenen pas cap de millor a proposar a canvi del xoc de civilitzacions. I si la característica de la nostra època, la seva força i la seva feblesa, fos precisament l'explosió dels paradigmes, la impossibilitat d'explicacions totalitzadores, l'encontre entre comportaments i sèries d'esdeveniments les dinàmiques dels quals, i les seves lògiques específiques, són contínuament desviades de llur orientació o de llur sentit per la interferència dels altres? És sens dubte a això que Raymond Aron feia al·lusió quan deia que la nova situació internacional seria un infern per als homes d'estat i un paradís per als analistes. A condició que ni els uns ni els altres no confirmin la profecia de Burckhardt, el més gran historiador de les civilitzacions, sobre l'«era dels grans simplificadors».

NOTES

1. Yale University Press, 1968.

2. Vegeu M. CROZIER, S.P. HUNTINGTON i J. WATANUKI: *The Crisis of Democracy. Report on the Governability of Democracies to the Trilateral Commission*, Nova York, New York University Press, 1975.

Pierre Hassner, filòsof i historiador, va ser deixeble de Raymond Aron. És director d'investigació emèrit al Centre d'Études et de Recherches Internationales (CERI) i redactor de la revista *Esprit*. És autor de *La violence et la paix. De la bombe atomique au nettoyage ethnique* (Éditions Esprit, 1995) i, amb Justin Vaïsse, de *Washington et le monde. Dilemmes d'une superpuissance* (Autrement, 2003).

Aquest article va ser publicat a la revista *Commentaire* en un dossier dedicat a les idees de Samuel P. Huntington (núm. 66, estiu 94). El títol original era «Un Spengler pour l'après-guerre froide?». Reproduït amb permís de *Commentaire*.

Traducció del francès d'Àngel Castiñeira.